

Опубліковано: Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку. Матер. I Міжнар. Наук.-практ. Конф. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – С. 484-489.

Казаков В. Л., Казакова Т. А.

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ШАХТНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ КРИВБАСУ)

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття туризм перетворився на могутнє планетарне соціально–економічне явище, яке в значній мірі впливає на світову економіку і бюджет ряду держав та регіонів. Одним з новітніх напрямів сучасного туризму є альтернативний туризм. У промислових регіонах він представлений підтипом індустріального туризму. Екскурсії в шахту – складова індустріального туризму. Розвиток шахтного туризму, як показує світова практика, має свої перспективи в гірничовидобувних регіонах, де склалася практика підземних технологій розробки корисних копалин. Аналіз ресурсного потенціалу шахтного туризму в цих регіонах є перспективним напрямком туризмологічних досліджень.

Мета статті. Метою статті є висвітлення змісту шахтного туризму, розгляд ресурсного забезпечення можливостей його розвитку в Україні (на прикладі Кривбасу), аналіз методичних особливостей організації шахтного туризму, на прикладі криворізьких шахт.

Виклад основного змісту дослідження. Шахтний туризм – один із зовсім нових видів туризму, який можна розуміти як відвідування з різною метою (науковою, пізнавальною, спортивною, екологічною, діловою, профорієнтаційною тощо) об'єктів гірничої промисловості – шахт. За інтенсивністю туристичних потоків шахтний туризм можна віднести до постійного виду туризму, так як добре обладнану шахту можна відвідувати

протягом року. Експерсію в шахту доцільно проводити для молоді (але обов'язково старше 18 років, згідно вимог техніки безпеки) та осіб середнього віку, великого значення набувають фізіологічні особливості організму людини. До шахтного туризму можна віднести всі евристично зорієнтовані форми туризму, в яких основним мотивом є огляд та пізнання шахтних об'єктів, знайомство з історією їх розвитку, технологією роботи, вплив на довкілля [1].

Головною передумовою розвитку шахтного туризму є наявність специфічної ресурсної бази – закинутих (навіки виведені з роботи), непрацюючих (законсервованих) та робочих шахт. При цьому, за типом сировини, яка видобувається на рудниках у світі практикуються експерсії в шахти – залізорудні, соляні, мідні, кам'яновугільні, алмазні, горючосланцеві, апатитові, срібні, золоті [2]. Зокрема в Україні найбільш перспективними районами шахтного туризму є – Кривбас (залізорудні шахти), Донбас і Червоноград (кам'яновугільні), Кіровоградщина (уранові та буровугільні), Марганець (марганцеворудні).

Зокрема в межах Кривбасу вже як 120 років практикують підземний спосіб добування залізної руди, де існувало близько 150 шахт. *Шахтний туризм на Криворіжжі – один із можливих і прибуткових видів індустріального туризму*, який в регіоні ще не розвинутий, але має надзвичайно високий потенціал. Проводяться лише піонерні розвідки щодо методично грамотної організації експерсій в шахти. На Криворіжжі на сьогодні є багато закинутих, закритих і працюючих шахт. Шахти глибокі – всі робочі шахти мають глибину стволу понад 1200 м, порівняно безпечні, технічний стан підземних і наземних споруд задовільний, підземні рудники розвиваються інтенсивно і робоче життя на них квітне. Кривий Ріг – велике індустріально розвинене місто, яке нараховує велику кількість потужних шахт. За глибиною є шахти рекордсмени Європи: найглибші шахти Європи – «Родіна (-1540 м), «Ювілейна (-1500 м) (рис. 1).

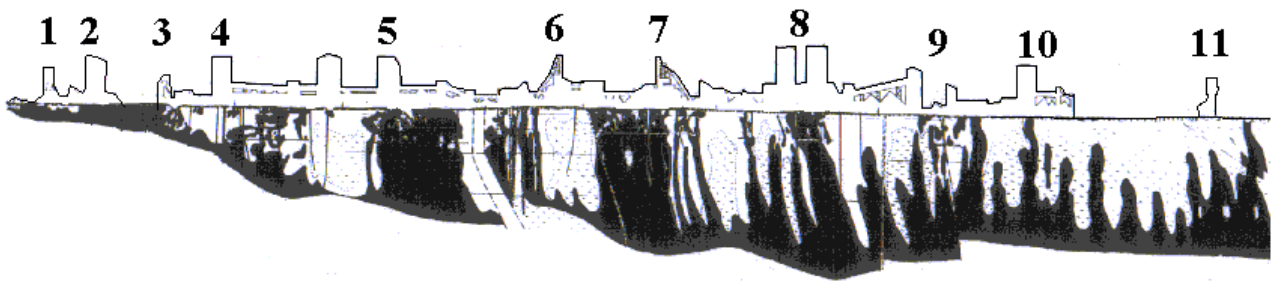

Рис. 1. Меридіональна географія шахт Кривбасу (ліворуч – південь, праворуч – північ): 1)ш. «Гігант-Глибока»; 2)ш. «Вентиляційна-4»; 3)ш. «Артем-1»; 4)ш. «Родіна»; 5)ш. «Жовтнева» та ш. «Більшовик»; 6)ш. «ім. Фрунзе»; 7)ш. «Ювілейна»; 8)ш. «Гвардійська»; 9)ш. «ім. Леніна»; 10)ш. «ім. Орджонікідзе»; 11)ш. «Першотравнева».

Основною формою реалізації шахтного туризму є екскурсія. Загальними рисами екскурсій в шахту є: 1) екскурсії здійснюються як в неробочі, так й працюючі шахти, тобто сучасний експлуатаційний процес є не перешкодою, а навпаки – додатковим анімаційним та евристичним елементом мандрівки; 2) при проведенні екскурсій залучаються елементи анімації – обід в робочій їдальні, переодягання в шахтарський робочий одяг, присутність під час видобутку корисної копалини, спостереження роботи різноманітних гірничих агрегатів; 3) екскурсії в шахту переслідують переважно загальні пізнавальні цілі, для науковців і студентів подорож завжди планується як навчальна й наукова; 4) у світовій практиці екскурсії в шахти в основному є складовими програм турів, тому на шахту відводиться лише один день, або лише кілька хвилин; 5) рідше (Польща, тур до соляних шахт Велички) для відвідування підземних порожнин складається окремий спеціальний тур; 6) деякі старі шахти відвідуються в стилі «екстрім», тобто спуск в шахту має елемент небезпеки для здоров'я і навіть життя, відбуваються лише за допомогою спеціального спелеологічного спорядження та потребують спеціальної технічної підготовки; подібний напрямок туризму набув нової назви – спелестологічний туризм [2].

При формуванні турпродукту екскурсії в шахту обов'язково є складовою більш великих туристичних програм – турів. Екскурсія в шахту –

зовсім нові форми діяльності в сфері туризму, організація яких потребує перш за все методичного обґрунтування. Досвід організації колективом кафедри фізичної географії, краєзнавства та туризму Криворізького національного університету екскурсій на шахти Кривбасу (2006 р. – шахта «Родіна» на горизонт -1315 м, 2011 р. – шахта «Гвардійська» на горизонт -1260 м) дозволив виявити низку методичних особливостей організації шахтного туризму:

- групи формуються заздалегідь (за 2-3 тижні до подорожі), що пов'язано з проходженням процедур оформлення туристів у відділі охорони праці та дозвільних документів на підприємства строгої охорони (!);
- на кожного туриста заздалегідь подаються дані щодо їх паспортних даних, розміру їх тіла, розміру голови та ніг, через необхідність ретельного підбору робочого одягу та взуття на індивідуальній основі;
- керівництво шахти має право вимагати від потенційних туристів медичних довідок щодо стану їх здоров'я;
- розмір туристичної групи визначається керівництвом шахти та стурбованістю щодо забезпечення техніки безпеки туристів;
- через те, що рух туристів під землею відбувається колоною по одинці і група може розтягнутись, тому максимальний обсяг групи – 10-20 осіб;
- всі туристи в обов'язковому порядку проходять цільовий інструктаж з техніки безпеки, а групу супроводжують начальник та інспектори з відділу охорони праці;
- екскурсія під землею проводиться працівниками шахти (рівень фаху – не менше гірничого інженера, майстра, начальника зміни, заступника начальника шахти та інших ІТРівських посад);
- самовільний рух туристів в шахті строго заборонений, так як всі проходки під землею звужені, постійно рухається техніка (електровози), маса оголених дротів і купа електричних кабелів;
- в шахті завжди брудно, потенційно можливі травми туристів (перечіпання, сколи каміння зі скелі, ураження струмом тощо), тому цей

момент повинен бути особливо виокремлений в умовах допуску туристів до шахти, страхування їхнього життя та згодою на ризик;

- шахти різні за ознаками гірничо-геологічної безпеки (обвалення породи, загроза вибухів, пожеж); *Криворізькі шахти є самими безпечними в Україні (в них немає метану і відповідно й загрози вибухів і пожеж), а значить і самими перспективними для розвитку шахтного туризму;*
- обмежуючим по здоров'ю фактором для спуску під землю є хвороби серця, гіпертонія, страх закритого простору;
- перед спуском під землю в залі громадських зібрань проводиться узагальнена вступна лекція (проводить працівник шахти);
- перед спуском під землю туристи переодягаються в шахтарський одяг (робу – портянки на ноги, бавовняний костюм білого кольору (сорочка, штани), гумові чоботи, рукавиці, грубі штани та піджак), одяг чистий, призначений для гостей; також видаються всі необхідні принади шахтаря – каска, ліхтарик, «спасатель»; обов'язково роз'яснюється як цим обладнанням користуватись; видача відбувається під іменний розпис;
- спуск в шахту йде в кліті, якщо група велика, то в двоповерховій кліті;
- в шахті можна фотографувати, проводити відеозйомку, але слід зважувати на високу вологість повітря (майже 100%), яка може зіпсувати якість зйомки;
- в самій шахті, з дозволу працівників шахти, є можливість взяти зразки гірських порід, корисної копалини, яка видобувається, підземних шахтних вод (в Кривбасі вони всі насичено червоного кольору і дуже солоні – до 100-120 ‰) – в якості «живих» сувенірів;
- тривалість чистої екскурсії в шахту визначається керівництвом шахти – але не менше 2-3 годин, плюс до 1 години на підготовку до спуску та не менше 1 години після виходу з шахти; таким чином загальна тривалість подорожі на шахту може доходити до 4-5 годин;
- довжина підземної частини екскурсії в шахту також визначається міркуванням безпеки туристів та їх попередніх запитів; так в шахті

«Родіна» повний коловий перехід досяг 2,5 км; на шахті «Гвардійська» останні цифри були скромнішими – до 0,8 км;

- основними *об'єктами показу в шахті є* – копер та ствол шахти, клітьова установка, квершлаг центрального стволу шахти, штреки, орт-заїзди, перепускний гезенк, опрокид товарної залізної руди, підземна радіометрична лабораторія з визначення вмісту заліза в руді, повітропроводі, система електрозв'язку, система відкачки шахтних вод, підземний лікарський пункт, мережа підземних відкотних залізниць, електровози та їх робота, гірські породи, видобута у вагончиках залізна товарна руда, АПК, надшахтні споруди – конвейер, склад руди, відкотна залізниця, дробилка, рудовідвантажувальна естакада;
- підйом з шахти також відбувається в кліті;
- по виходу з підземлі керівництво шахти може запропонувати додаткову програму – огляд поверхневих об'єктів шахтного двору; це виглядає абсолютно доречним і логічно завершує показ всієї технології підземного видобування корисної копалини; рух по території шахтного двору також йде за дозволеним маршрутом;
- після закінчення екскурсії туристам пропонується зворотній цікавий процес – роздягання в АПК в тій же послідовності що й одягання тільки навпаки; обов'язкове миття в шахтарській лазні з видаванням також специфічного одягу – дерев'яних шльопанців, рушника, мила;
- після виходу з корпусу АПК туристам може бути запропонований обід в шахтарському буфеті або їдальні;
- заключним елементом екскурсії до шахти може стати оглядова екскурсія містом по його промисловим вулицям уздовж інших шахт та підприємств, на яких переробляється корисна копалина з родовища шахти.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що шахтний туризм має всі відмінні риси самостійного виду туризму в системі індустріального туризму. Розвиток шахтного туризму забезпечується низкою закритих, законсервованих та працюючих шахт. Найбільш безпечними

шахтами, необхідною їх кількістю, найявною практикою проведення екскурсій, найбільшими атрактивними глибинами володіють шахти Кривбасу, тому цей регіон є найбільш перспективним щодо розвитку шахтного туризму в Україні. Шахтний туризм реалізується через специфічні екскурсії під землю. Проведення екскурсій в шахту має ряд відмінних рис, які визначаються специфікою промислового об'єкту, умовами відвідування працюючого підприємства в підземних умовах, промисловими технологіями.

Джерела та література

1. Казакова Т. А. Екскурсії в шахту – перспективний напрямок розвитку техногенного туризму // Теоретичні, регіональні, прикладні напрями розвитку антропогенної географії та ландшафтознавства. Матер. II міжнар. наук. конф. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2005. – с. 124-127.

2. Казакова Т. А., Шумило Г. М. Шахтний туризм на Криворіжжі // Географічні дослідження Кривбасу. Матер. кафедральних наук.-дослід. тем. – Кривий Ріг: Видавничий Дім, 2006. – с. 89-94.